

8. lecke

Jövedelempolitika, szociális gondoskodás, jóléti politika

A 8. leckéhez felhasználható kötelező irodalom: jelen távoktatási anyag, továbbá: Bod Péter Ákos (2006): Bevezetés a gazdaságpolitikába. AULA Kiadó, Budapest, 2006. 9. fejezet.

A 8. leckében az alábbi kérdésekre kap választ:

- A legfontosabb gazdaságpolitikai alrendszerek közül melyik az, amelyik közvetlenül meghatározza a gazdaság egyensúlyát?
- Kik a szereplői az ún. tripartit rendszernek?
- Az ún. neokorporatív rendszerben a szociális partnerek milyen kérdésekben kell, hogy megállapodjanak?
- Hogyan alakult a szociális partnerség Európában az elmúlt 50 évbe?
- Mely jóléti elképzelések a meghatározóak Európában, s mire irányulnak ezek az elképzelések?
- Melyek Európa és hazánk legfontosabb szociális gondjai?
- Hogyan értelmezi, osztályozza a közgazdaságtan a szegénységet, milyen szegénységgel kapcsolatos kérdésekre kell a kormányoknak választ adni?
- Melyek a nagy jóléti rendszerek dilemmái?
- Milyen jellemzői vannak a magyar társadalombiztosítási rendszernek?
- Milyen összefüggés van a társadalombiztosítási rendszer és a versenyképesség között?

Követelmények

Ön akkor sajátította el sikeresen a tananyagot, ha

- belátja a jövedelempolitika jelentőségét,
- megismeri korunk neokorporatív rendszerét,
- le tudja határolni a jóléti politika tárgykörét, legfontosabb kéréseit,
- ismeri a közösségi jólétről megfogalmazott legfontosabb uralkodó nézeteket,
- a szegénység fogalmával tisztába jön; mérésével, osztályozásával stb.,
- mérlegelni tudja a nagy jóléti rendszerek dilemmáit,

- látja a társadalombiztosítás és a versenyképesség mikro- és makroökonómiai vetületeit.

A 8. lecke alapfogalmai:

- szociális partnerek
- jóléti politika
- deprivált
- szegénységi csapda
- létminimum
- társadalmi létminimum
- nagy jóléti ellátó rendszerek
- felosztó-kiróvó nyugdíjrendszer
- többpilléres nyugdíjrendszer
- tőkefedezeten alapuló magánnyugdíj-pénztárak
- magánbiztosítás

1. Bevezetés

Tevékenység: gondolkodjon el a fejezetben szereplő gazdaságpolitikai eszközök gazdasági egyenúlyt biztosító hatékonyságáról!

A gazdaság egyensúlyához hozzájárulhat:

1. költségvetési	}	közvetetten
2. monetáris politika		
3. jövedelmek befolyásolása közvetlenül		

Veszély: a teljesítmény nélküli béremelkedés inflációhoz vezet!

Lehetséges megoldások:

Monetáris restriktció: 1. pénzkínálat csökken → 2. kamatláb nő → 3. beruházások elmaradnak → 4. gazdasági visszaesés (fogalkoztatás csökken). Ha a monetáris restriktció pl. az infláció visszafogását célozta, akkor nagy árat fizethet a gazdaság.

Költségvetési restriktció: 1. beruházások maradnak el, állami alkalmazottakat bocsátanak el → 2. gazdasági visszaesés.

Célszerűbb gazdaságpolitikai megoldás: a béreket tervszerűen szabályozni.

Szocializmusban elvileg szabályozták a bért (a nagy vállalatok kikerülték).

Felvetődik a kérdés: **piacgazdaságban milyen eszközei vannak a kormánynak, vannak-e egyáltalán a bérek szabályozására?** (Az adópolitikától tekintsünk el.)

2. Szociális partnerség

Tevékenység: ismerje meg a tripartit rendszer szereplőit, a szereplők közös gazdasági ügyeit, a gazdaság szociális partnereinek rövid történetét!

Piacgazdaságban ugyan a munkaerő-piac szabályozott, de az állam nem írhat elő a munkaerő árára vonatkozólag direkt szabályozást (tarifát). Csak az állami tisztviselők bérét szabályozza. Ez gyűrűzik tovább. Az állam **megállapodásra** törekszik a szereplőkkel.

Szociális partnerek a neokorporatív rendszerben:

1. munkaadók	}	tripartizmus
2. munkavállalók		
3. állam		

A megállapodás tárgya:

- minimálbér szintje
- munkaidő hossza
- a munka világát érintő szabályok
- a jövedelem növekedésének üteme

Többszörre válságban alakulnak ki a megállapodások. A közmegegyezésen (konszenzuson) alapuló megállapodást a gazdaságpolitika támogatja. Nemzetközi támpontokat célszerű az érintett szereplőknek szem előtt tartani. Források:

- ENSZ ILO Nemzetközi Munkaügyi Szervezet és az
- EU szociális irányelvei.

A szociális partnerség vázlata

- 60-70-es években Európában erős szakszervezetek, centralizált munkaügyi szövetségek működtek.
- A rendszerváltó országokban: a szakszervezetek szétesettek, hiteltelenek. A munkaadók sem egységesek.
- Napjaink Nyugat-Európájában:
 - ❖ Az ágazati és helyi szintű kollektív szerződések érvényesíthetők.
 - ❖ munkaadóknak is ez a járható.

A jövedelempolitika mindig

• a történelmi háttér• a társadalmi-politikai értékrend• és a helyi intézményi viszonyok	}	függvényében értékelhetők.

3. Jóléti politikák – világszerte változóban

Tevékenység: tanulja meg a jóléti politika céljai, részeit, a közösségi jólétről kialakított nézeteket (elevenítse fel a 3. lecke 3.2. fejezetének ismereteit!), vegye számba az európai jóléti politika részét képező szociális gondokat!

Jóléti politika célja:

1. társadalmi béke fenntartása
2. gazdasági szereplők közötti együttműködés ápolása
3. gazdasági hatalommal való visszaélés megelőzése
4. szegénység mérséklése, következményeinek enyhítése.

A közösségi jólétről kialakult nézetek:

1. **Konzervatív:** önálló kezdeményezés, munkára való ösztönzés fontosabb, mint a munkanélküli segély. Szegények, hátrányos helyzetűek ügyében inkább a családtól, a helyi közösségtől, egyháztól, civilszervezetektől várják a megoldást.
2. **Szocialista, szociáldemokrata:** állampolgári jog bizonyos jövedelemszint, az állam feladata, hogy mérséklje a piaci differenciákat, családi öröklésből fakadó egyenlőtlenségeket.
3. **Szabadelvűek (liberálisok):** a torzítatlan piactól várnak megoldást. Elkerülhetetlen szegénységre célzott támogatást, segélyezést szorgalmazznak.

(Lásd továbbá a 3. lecke 3.2. fejezetét!)

Európában általánossá vált a jóléti minimum kiépülése. EU szociális elvei a jóléti vívmányokat befogadták. Törvényileg szabályozott:

- az egészségügy
- a közoktatás
- a társadalombiztosítás
- a munkanélküliek ellátása
- az érdekegyeztetés
- a társadalmi konfliktusok feloldása.

A jólét nagy redisztribúciós arányt követel. Vita a mértékéről, ténylegesen évtizedek óta nő, jelenleg 42 – 46 %

Európai szociális gondjai:

- előregedés
- csökkenő gyermekszám

- bevándorlás
- fenntarthatatlan nyugdíjrendszerek

Jóléti politika része:

- a munkanélküliek ellátása (segély)
- a munkanélküliek visszajuttatása a piacra (átképzés, közmunka, elhelyezkedés támogatása, tanácsadás)
- legszegényebbek számára programok (sokszor egyházi feladat)

Szociálpolitikai kérdések:

- családpolitika (születésszám befolyásolása stb.)
- a regionális politikán belül a szociális szempontok figyelembe vétele
- a szegénység értelmezése: a szegénység relatív fogalom, adott szociális normák mellett viszont abszolút fogalom (a fizikai nélkülözés, a társadalmi életből való kimaradás tényszerűen megragadható).

Deprivált: átlagos lehetőségekből való kimaradás (életesély, kirekesztettség).

4. A szegénység

Tevékenység: ismerje meg a szegénységhez kapcsolódó fogalmakat, gondolkodjon el a létminimum és a társadalmi létminimum fogalmak különbségéről, a szegénységgel kapcsolatos kérdésekről.

Szegénység „története”:

1. Tradicionális társadalomban nem létezett.
2. Az írott történelem hajnalán, ókor, középkor elfogadják.
3. A későújkorban az állam beavatkozik.

Ki a szegény?

Statisztikai közelítés: egy főre jutó átlagjövedelem felével nem rendelkeznek. A 25% alattiak, az ún. roncstársadalom (Bogár László) támogatása is nagy gondot jelent.

Szegénységi csapda: állami támogatással jobb helyzetbe kerül, mintha dolgozna (nem készítetett a munkára).

Abszolút szegénység kijelölésével a valódi szegénység – jövedelemszóródásból fakadó relatív hátrasorolódás – nem keveredik.

A szegénység nemzetközi közelítése: 1-2 \$/nap – nál kevesebből élők. Ez is vitatható: az általános jövedelemszint, a nem-piaci tevékenység, a nagycsaládi munkamegosztás motivál.

A szegénység mérésének kísérletei:

Létminimum-jövedelemnek fedezni kel: a táplálkozás, a ruházkodás és a lakásfenntartás racionális gazdálkodás melletti minimumát.

Létminimum és a társadalmi létminimum között eltérés van, a létminimum fiziológiai, biológiai szempontokon alapul a társadalmi létminimum az adott kultúra színvonalát is figyelembe veszi

Magyarországon 1924-től a létfenntartási költségek indexét mérik

- 5 tagú munkáscsalád szerényen mennyiből tud megélni
- tisztviselői index → hatósági bérpolitikát szolgált

Fejlett világban ketté vált a fogyasztói árindex és a szociálpolitikai tartalmú küszöbérték megállapítása.

- A „fizikai létfenntartás”-t a „társadalmi lét” költségei (fejlettség, politikai berendezkedés, kultúra színvonala bent van) váltotta fel.

A Központi Statisztikai Hivatal felmérése szerint Magyarországon a lakosság kb. 1/3-a társadalmi létminimum alatti szinten él. (Életkortól, családi viszonyoktól és foglalkozási helyzettől függ a számított minimum; számítható. nyugdíj-minimum, munkavállalói minimum, első gyermek utáni minimum stb.)

A szegénységgel kapcsolatos kérdések:

- Milyen mértékű legyen az állam segítsége?
- Mit kell a családra, régióra, civilszervezetekre bízni?
- A legszegényebbekre irányuljon csak a segítség?

Az egy főre jutó jövedelem függ:

- Van-e munkája a családfőnek s a családtagoknak?
- Hány gyermek van a családban?
- Mekkora a nyugdíjak mértéke?

A szegénység tehát foglalkoztatási és családpolitikai kérdés – mindenképp előtte..

5. A nagy jóléti ellátó rendszerek gazdaságpolitikai dilemmái

Tevékenység: tanulja meg melyek az állam jóléti funkciói, a nagy jóléti rendszer elemei, a többpilleres nyugdíjrendszer elemei (értékelje ezeket)!

Milyen legyen az egészségügy, az oktatás, a nyugdíj és családtámogatás, a munkanélküliek és a szegények állami finanszírozása? (Politikai, pénzügyi, társadalmi kérdés.) A jóléti állam pénzügyi válsága a vitát felerősítette.

- 50-60-as évek gazdasági növekedése forrást teremtett
- Kritikusok: ezért lassult le a növekedés (a jólét miatt)

Liberális megoldás: a redistribúció mérséklése, a „bölcsőtől a sírig” ne az állam gondoskodjon, jöjjön az **öngondoskodás**. Az aktív állam ellen érvelők 1. a szabadságjogokat, 2. a gazdasági hatékonyságot féltik. Az „esélyteremtő államról” beszélnek. A 19. sz. „éjjeliőr állam” szerepet élesztgetik az 1950-es, 1960-as évek paternalista államával szemben. A születési esélyegyenlőtlenség és a piacgazdaság kudarcai miatti egyenlőtlenség ellen (pl. régiók) lépnek fel

Rendszerváltó országokban nagy teher a jelentős mértékű redistribúció. A neoliberais szemlélet térhódításával súlyos egyenlőtlenségek teremtődtek.

Melyek az állam jóléti feladatai?

A kormányzati feladatok osztályozása (COFOG) szerint a jóléti funkció tartalma:

- oktatás
- egészségügy
- társadalombiztosítás
- szociális és jóléti szolgáltatás
- lakásügyek
- települési kommunális szolgáltatás
- szabadidő
- kulturális és vallási tevékenység és szolgáltatás
- környezetvédelem

A nagy jóléti rendszerek elemei:

1. oktatás
2. egészségügy
3. nyugdíj és családtámogatás
4. munkanélküliek és szegények segélyezése

Európában:

- **Az általános és középiskolai oktatás ingyenes legyen – konszenzus.**

- **A felsőoktatás finanszírozásáról megoszlanak a vélemények.** 1. Humán tőke beruházás – magán kérdés, 2. kapcsolódnak hozzá pozitív externáliák – társadalmi kérdés. Tehetséges hallgató családi és külső okokból ne szoruljon ki az oktatási rendszerből. Ezen túl a „tandíj” értelmes kérdés lehet.

- **Munkanélküli segély, családtámogatás**

- A túl hosszú ideig adott munkanélküli segély elkényelmesíti a munkavállalót.
- A gyermekek száma jogán nyújtott családi támogatás torz módon ösztönözhet szülésre.

- **Közfinanszírozású nyugdíj és egészségügy** (a GDP 20%!): Állami – állampolgársági jogon adóból fedezve. Társadalombiztosítás (TB) igénybevételének alapja: biztosított jogviszony, fedezet: járulék - ki lehet maradni. Vita: a magánszektor nyugdíj- és egészségbiztosítási termékeket kínáljon. (Az állam csak azzal törődjön, aki erre nem képes.) Tény: **akár állami, akár magán finanszírozású a társadalombiztosítás, a jövő nemzedékére hárul a teher.** Ezt a felelőséget a közösség, az állam eredményesebben kezelheti.

- **Magyarországon** a munkavállalók TB járulékot fizetnek előírt nyugdíj korhatárig. Egészségügyi ellátásra, nyugdíjra jogosít. Az ún. **felosztó-kiróvó nyugdíjrendszerben** az államháztartásba kerül az aktuális nyugdíjjárulék, aktuálisan fizetik. A jelen aktíváit a jelen nyugdíjasainak. Van: **tőkefedezeti nyugdíjrendszer**; mindenki önmaga tőkéjét halmozza fel majdani nyugdíjának. Problémás a hozadékot termelő portfóliók összeállítása; a jövő nyugdíjasainak fogyasztását így is a jövő nemzedékének kell megtermelni. Nyugdíj nagysága függ: 1. a nyugdíjba menetelig felhalmozott tőkétől, 2. a nyugdíjasként várható további élettartamtól.

Kritika-megjegyzés: a társadalombiztosítási járulék nem halmozódik fel tőkeként, nem lesz megtakarítás, majd beruházás, végül gazdasági növekedés.

Felosztó-kiróvó nyugdíjrendszert hibái:

- Nyugdíjnál az utolsó évek jövedelmét vették figyelembe.
- Az elvárt szolgálati idő rövid volt.
- Járadékfizetés nélkül is elismertek éveket.
- Degresszíven számoltak: kisjövedelmű, rövid szolgálati idejű polgárnak kedvezve (a nagyobb jövedelműt járulékkerülésre ösztönzi).

Egészségügyi ellátás finanszírozása hasonló a nyugdíj finanszírozásához

- Az állam döntött az ellátás köréről.

- A térítésmentesség eleinte nem volt általános (a parasztok, a kisiparosok a '70-es évek elejéig fizettek).

- Az ingyenesség hiányt szült és hálapénzt.

A magyar társadalombiztosítási rendszer átalakítása

Többspilléres nyugdíjrendszer

1. pillér: jobb **felosztó-kirovó rendszer** (egyen szintjén): szorosabbra fonják a járulékfizetés-nyugdíj kapcsolatot. Egyéni számlák rendszerével elérhető a befizetés követése. Eddig a **szolidaritási elv** érvényesült, a kisnyugdíjasok nagyobb emelést kaptak. Biztosítási-elv szerint a többet és tovább fizetők nyugdíja legyen nagyobb. A biztosítottak jövedelemarányos járulékot fizetnek (fix összegű egészségügyi hozzájárulás egészítheti ki) Ez a rendszer úgy tekint a nyugdíjakra, hogy az emberek aktív járulékfizető korukban élethosszig előre kifizetik a biztosítási díjat. A gyerekek szüleik révén biztosítottak, ők utólag fizetik meg a gyermekkori ellátás költségeit. Ez a rendszer a nagy kockázatúakat is kezelni tudja (tartós betegek, gyermekek, idősek) – szolidaritás elve. A felosztó-kirovó rendszer fogyatékosága: bürokratikus. Előnye: érvényesíthető a szolidaritás és az egyenlő hozzáférés elve.

2. pillér: **tőkefedezeten alapuló magánnyugdíj-pénztárak** alkották. A pályakezdőknek kötelező volt a belépés, korosabbak is választhatták. Az ilyen módon kiesett tagdíjakat a költségvetés pótolta a Nyugdíjbiztosítási Alapba. Szolidaritás elvén. 2011-ben a polgárok tömegesen kiléptek az ál-tőkefedezeten alapuló magán nyugdíj-pénztárakból., a rendszer kétpilléressé vált (felosztó-kirovó rendszer, magán biztosításon alapuló). A nem-kilépők számára – befizetéseiket megtartva – a tőkefedezetű pénztárak átalakultak klasszikus magánbiztosítási elven működő üzleti vállalkozásokká.

3. pillér: **magánbiztosítási elven üzleti vállalkozások**, amelyek kiegészítő egészségügyi, nyugdíj-takarékossági szolgáltatást nyújtanak. 2011-ben felszámolódott 2. pillér. A magán biztosítási elven működő üzleti vállalkozások a tehetős, nem kockázatos ügyfelek számára jelentenek lehetőséget. Antiszociális. (Vegyük figyelembe: az egészségügyi kiadások 25 – 30%-a jut a népesség 1%-ra!)

A finanszírozási gond nem átmeneti, ha a fiatalok, a jobbmódúak átlépnek a magánpiaci rendszerbe. Az államháztartásnak kell pótolni a kiesést (szolidaritási elv).

6. A társadalombiztosítás és a versenyképesség

Tevékenység: mérlegelje a társadalombiztosítás és versenyképesség kapcsán a szolidaritás, a társadalmi igazságosság és a gazdasági hatékonyság szembenállását!

A társadalombiztosítás befizetői:

1. munkaadók – számukra költség a befizetés, így versenyképességi kérdés
2. munkavállalók

Felvetődik a kérdés: a munka-tőke viszonyban a tőke (profit) pozícióját növelné, ha a cégek nem fizetnének TB-t. A béradók, a járulékok mérséklésével mikroökonómiailag növelhető a versenyképesség (profit nő). De a jövedelemelosztást súlyosan érinti (makroökonómiai

megfontolás). Ellenvetés: ha a járulékkulcs csökken, attól még a TB rendszer nem lesz olcsóbb. Ha: 1. a bérek nőnek, 2. többen dolgoznak, ekkor csökkenhet a járulék.

A versenyképességben, a gazdasági növekedésben fontos a külföldi tőke súlya. A multi- és transznacionális cégek az alacsony bérekben érdekeltek, s az alacsony társadalombiztosítási járulékkulcsokban. Érdekérvényesítésük révén ugyan fenntartják egy-egy országban a versenyképességüket, de súlyos jövedelemelosztási feszültségeket indukálnak. (Ezzel is magyarázható, hogy Magyarországon a reálkeresetek 20 – 30 évvel korábbi szinten megrekedtek.)

Hosszabb távon viszont:

- a jól működő intézményrendszer
- a képzett munkaerő
- a színvonalas innovációs potenciál
- az euroatlanti körhöz tartozás
- az üzleti és a politikai világ megbízhatósága

a külföldi tőke számára vonzó lehetőségeket jelent, még magas TB járulékkulcs mellett is. A gazdaságpolitika feladata az optimális Tbjárulékkulcs szintjének megtalálása.